

Teologia socială

Virtuțile patriarhale

Radu Preda

Apropiata alegere de Patriarh ar trebui să pună în discuție, dincolo de scenariile și pronosticurile legate de o persoană sau alta, portretul ideal al celui care va continua șantierul eclezial lăsat moștenire de Părintele Teoctist.

Din păcate, dezbaterea despre virtuțile patriarhale absolut necesare la această oră a istoriei noastre bisericești și sociale a fost polarizată inutil de vehicularea schemei potrivit căreia lupta se duce, de fapt, între „tradiționaliști” și „reformiști”. Or, cei care s-au folosit de acești termeni pentru a descrie starea de spirit din Biserică au confundat în mod vădit Dealul Mitropoliei din București cu Maidanul (adică Piața Mare) din Kiev.

Înainte de toate, să precizăm un lucru trecut frecvent cu vederea: miza patriarhală nu este atât de mare pe cât sugerează mass-media. Din simplul motiv ecleziologic, adică ținând de structura Bisericii, că rolul unui Patriarh nu este în Ortodoxie similar celui al Papei în Catholicism. Concret, de persoana președintelui Sinodului unei Biserici locale nu depind atâtea lucruri ca de persoana unui șef direct al unei Biserici organizate piramidal. Potrivit prevederilor lui *Codex Iuris Canonici*, preluată mot-à-mot și în *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, episcopul Romei, în calitatea acestuia de cap al Bisericii Catolice, are o putere ordinară, supremă, deplină, imediată și universală, pe care o poate exercita de o manieră liberă, fără obligația de a se consulta cu nimeni. Sinodalitatea constitutivă Bisericii de Răsărit face imposibilă o astfel de acumulare a responsabilității diriguitoare în mâinile unuia singur. Fidelă traducerii în viața bisericească a logicii trinitare, Ortodoxia nu separă pe unu de multiplu, pe capul corpului episcopal de ceilalți episcopi, așa cum aceștia din urmă nu pot acționa decât în armonie cu cel dintâi dintre ei care este în același timp și egalul lor, *primus inter pares*.

Din această așezare teologică în pagină decurge și prima virtute patriarhală: capacitatea de a păstra echilibrul între propria voință și cea a membrilor Sinodului. Autoritatea Patriarhului rezidă nu atât în tenacitatea acestuia de a-și impune cu orice preț punctul de vedere, ci în aceea de a sintetiza opiniile diferite, chiar divergente, ale celorlalți. Altfel spus, proba fundamentală prin care trebuie să treacă Președintele Sinodului este tocmai rezistența la tentația de a gândi și acționa papal. Adică să nu confunde autoritatea (dată de plenitudinea Bisericii) cu autoritarismul (provenit din dorința individuală) și să nu uite că Biserica este un organism al comuniunii, în ciuda tuturor tentativeilor de sectarizare și izolare autarhică. Evident, păstrarea unității și exprimarea acesteia reprezintă un dificil exercițiu duhovnicesc, de stăpânire de sine, al răbdării, al smereniei și al ascultării de vocea Bisericii, care se face auzită prin cler, dar în egală măsură și prin popor sau laicatul.

Pentru a ajunge să exprime gândul Bisericii, un Patriarh trebuie să încurajeze o autentică și constantă cultură a dialogului. Cu cei din „sistem”,

Foto: Lucian Munteanu

dar și cu cei din afară, cu societatea secularizată. Practic, de capacitatea comunicatională depinde totul. Un Patriarh retras sub coperul de sticlă al lumii sale, inaccessibil, înconjurat de executați docili și de consilieri fără profil, dușmănind pe critici și promovind doar pe laudători, convins de genialitatea lui, infailibil în decizii și istoric în gesturi, îndrăgostit iremediabil de propria figură și patronând publicații pline pagină de pagină cu imaginile sale luate din toate unghiurile, adică îngăduind activ dezvoltarea cultului personalității și a întregului cortegiu absurd, nu de puține ori hilar, al retoricii exclusiv și apăsător admirative – un astfel de lider este ultimul lucru de care ar avea nevoie Biserica noastră în următorii ani. Pentru că un astfel de Patriarh ar fi păgubos nu doar pentru clima interioară, dar mai ales pentru credibilitatea în societate a Bisericii, adică ar cauționa mărțuria ei în lume și atragerea la Adevărul lui Hristos a celor care, rezervați și neîncredători, stau încă departe de instituția eclezială.

Unul dintre primele rezultate ale acestei culturi a dialogului ar trebui să fie o altă atitudine a Patriarhului și, simbolic, a Bisericii întregi față de puterea profană. Un cap de Biserică aflat în relație de comunicare cu propriii credincioși, cu episcopii colegi, cu cinul monahal și cu restul clerului, atent în mod permanent la mesajele și semnalele acestora, nu va mai absolutiza dialogul cu politicienii și sponsorii. Adică va înțelege că societatea este formată și din oameni fără putere și fără bani, dar care, la un loc, sunt adevărata putere și avuția cea nepieritoare a Bisericii. Această conștiință pastorală ne-ar putea ajuta să depășim reflexele, îndelung exersate, de supușenie miloagă față de toate formele de putere din afara corpului eclezial. Abia atunci, înzestrați cu demnitatea, de existența căreia aproape că am uitat, vom putea să umplem cu miez principii precum cel al subsidiarității sau al parteneriatului dintre stat și cultele religioase, să dăm curs unei teologii sociale ortodoxe demne de acest nume.

Emanciparea de dependența cva-

si-totală de stat nu se poate realiza fără resurse materiale proprii. Acest lucru nu vrea să însemne însă că viitorul Patriarh trebuie să fie manager, ci să aibă discernământul și priceperea de a găsi unul potrivit. Ipostaza managerială sau gospodărească a ierarhilor este una dintre marile anti-virtuți cu care ne-a procopsit modernitatea. Rolul părintesc fiind aproape anulat, redus la gestul lipsit de orice altă semnificație spirituală al sărutării mâinii, episcopul ajunge un fel de director de companie, febril strângător de fonduri, posesor hirotonit al stampilei, colecționar de facturi fiscale, vehicul suprem al contractelor de sponsorizare și sursă nepuizabilă de semnături promițătoare. Or, supra-punerea fără rest a funcției manageriale peste lucrarea episcopală face ca în afara spațiului liturgic omul Bisericii să nu mai fie receptat ca atare, între gravitatea harică și derizoriul cotidian instalându-se un hiatus dureros și imposibil de ignorat.

În fine, o ultimă virtute patriarhală în această scurtă trecere în revistă ar rezida în înțelepciunea punerii de acord a dimensiunii naționale și confesionale pe de o parte, cu cea internațională și interconfesională pe de alta. Patriarhul din următorii ani se va afla în dificila poziție de a tempera excesele unei replieri identitare în necunoștință de cauză, după ureche, de genul „Ortodoxie sau moarte!”, și de a opera o deschidere matură și critică față de spectrul confesional și religios al lumii noastre pluraliste și relativiste. Altfel spus, va trebui să fie pe cât de ortodox, pe atât de tolerant, pe cât de intrasigent dogmatic, pe atât de îngăduitor uman, să se facă, vorba Apostolului, tuturor toate și să nu uite nicio clipă ceea ce trebuie să propovăduiască.

Pe scurt, chemat să fie om al unității, al comunicării nemijlocite, al libertății profetice și al întâlnirii fără prejudecăți, noul Patriarh va avea o slujire deloc ușoară, plină de capcanele întinse de propriile slăbiciuni și ale celor din jur, motiv în plus de a înalta rugăciuni către Dumnezeu nu doar înaintea alegerii acestuia, cât mai ales după aceea.

Rolul gândirii

Vianu Mureșan

Grădina cu întâmplări

Cred că putem învăța să gândim exact așa cum învățăm să jucăm un rol. Adică, dacă avem talent de actori, dacă suntem hărăziți cu harul de-a ne vâri personalitatea într-o mască, într-atâta, încât să uităm că am făcut-o în joacă, sfârșind prin a pleda, înverșunați, pentru conaturalitatea noastră cu masca. Dacă cineva ar încerca să ne-o scoată, am crede că se atentează la bunul nostru cel mai de preț, propria-ne identitate. Când un cinic obscur, să presupunem, răsare în fața gânditorului profesionist, așternut pe rețeaua propriilor concepte ca un Dumnezeu pe cerul cu stele, și-i râde în nas, spunându-i că toate teoriile lui nu fac o ceapă degerată și lumea ar fi exact la fel și fără ele, iar viața lui contemplativă nu-i altceva decât o narcomanie solipsistă abstractă, probabil că ar simți pe propria piele mușcătura letală a insignifianței. Exact așa? Eu care n-am făcut altceva decât să gândesc, introducând rând pe rând misterele lumii în cutiuțele teoretice, spre a le oferi curioșilor sistemici, se poate ca acesta să nu fie cel mai grozav fapt ce poate fi închipuit? Da se poate, dovadă că nimeni dintre cei ce-au trăit de mult nu și-au simțit lipsa, și e probabil că mulți dintre cei ce se vor fi uitat nu-ți vor regreta pierderea. Vor descoperi pe un altul mai actual și proaspăt, mai seducător în intuiții și mai abil în formulări, apoi un altul și iarăși un altul, la nesfârșit.

Nimeni n-are nevoie, în fapt, nici de o teorie anume, nici de o explicație, nici de un sistem, ci de cineva, o instanță care să joace rolul gândirii. Concurența istorică a sistemelor explicative se dă pe acest rol, pentru că structural omenirea, preocupată de propriul destin, își măgulește evoluția, punând în scenă metaforele ce-i măgulesc singularitatea. Câtă vreme particularitatea gândirii e cea care-o înalță peste întreaga faună de vietăți dedate simplei perpetuării, va fi mereu cineva care vine să-i toaleteze orgoliul, punându-i în scenă drama cunoașterii. Și cum ea caută simbolul în care-și poate diviniza propria particularitate, omenirea se raportează complet nerealist la sine, lăsându-se confiscată de convingerea ușuratică a propriei excelențe în planul gândirii. Din păcate gândirea nu-și poate imagina cum s-ar putea manifesta și altfel, cum ar arăta o reprezentare sistematică a lumii în alte coduri ori prin alți parametri. Din această pricină se va transforma într-o sfântă datorie conservarea limbajului gândirii, transmiterea rolului ei intergenerațional. Fapt care, privit ca activitate constant asumată, înseamnă că fiecare generație îi revine să-și delege actorii ce vor interpreta, convingători sau nu, rolul de gânditori, neputându-și imagina cum ar arăta spiritul epocii în lipsa lor și a propriilor teoretizări. A fi captat de suficiența propriului spectru cultural, a fi prins în hipnoza propriilor coduri semantice caracterizează fiecare generație, fiecare epocă, apăsând asupra inteligenței și viziunii ei în felul unei „cenzuri transcendente”.

Teama rațională a gândirii este posibilitatea să existe un sistem de realități ce-o exclud, o lume, adică, ireductibilă la adevărurile ori semnificațiile cu care ea e obișnuită să opereze. Teoriile moderne ale iraționalului ori inconștientului n-au vindecat-o, deoarece valoarea, limitele și calitățile acestor realități alternative tot ea le stabilește, amenajându-le locul lor special în simfonia autoreflexivă. Exemplul gândirii lorlogice, pe care Levy-Bruhl și mai apoi o întreaga pleiadă de antropologi încearcă să-l ofere în contrapartida modelului rațional-logic, dominant de la inventarea filosofiei încoace, susține satisfăcător ipoteza că nu e nevoie în orice tip de societate, în orice epocă de modelul nostru teoretic. Ca atare, rolul gândirii, așa cum îl jucăm noi, departe de a constitui un universal, nu e altceva decât contingenta solemnă a unui consens istoric. Pentru modul nostru de a ne manifesta, pentru nevoile noastre explicative, pentru tipul de scopuri fixate devenirii noastre ni se pare potrivit modelul actual de gândire rațional-explicativă. Însă trebuie să fim conștienți că, odată schimbate circumstanțele, jocul gândirii ar fi cu totul altul – alte limbaje, alte structuri relaționale, alte modelări imaginative ale lumii. Așa cum un chinez nu-și imaginează că limba lui e stranie sau cum un musulman nu vede rațiuni pentru a manifesta altă credință, la fel cei ce gândesc, liderii conștiinței teoretice moderne nu-și pot închipui sensul gândirii decât prin prisma propriilor formalizări. Iată-i, niște actori ce uită să mai părăsească scena, imaginându-și că întreaga lume este teatrul în care performează ei. A te dislocamental, dificilă operațiune, reprezintă nu doar condiția posibilității de raportare critică la propriile idei, dar și aceea a eliberării de constrângerile idiosincrasiei. O opțiune, în ultimă instanță, ecologică.